

Trybunalskie i sądowe stosowanie zasady „ignorantia iuris nocet” na gruncie praktyki orzeczniczej w Polsce

Tomasz Woś

The Constitutional Court's and other courts' application of the principle of “ignorantia iuris nocet” in the practice of issuing rulings

Abstract: The article discusses the issue of the Constitutional Court's and other courts' application of the principle of *ignorantia iuris nocet* in the practice of issuing rulings. Based on the analysis of the case law, it presents the Constitutional Court's standpoint concerning the role of the principle of *ignorantia iuris nocet* in the Polish system of law and its application in the Constitutional Court's case law. At the same time, it discusses other courts' application of this principle, i.e. its influence on the decision-making processes of the application of law by the Supreme Court, courts of appeal and administrative courts.

The analysis of the case law show that the principle of *ignorantia iuris nocet* plays a special role in the Polish system of law. In their decisions, both the Constitutional Court and other courts concerned emphasise that the Polish system of law, like other contemporary systems of law, is based on this principle, and its violation would lead to unpredictable results in the practice of issuing rulings.

There are no major differences between the application of the principle of *ignorantia iuris nocet* by the Constitutional Court and other courts concerned. In cases involving the ignorance of the law, both the Constitutional Court and other courts commonly

* Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
tom.wos@poczta.umcs.lublin.pl

recognise and apply, within the scope of their competence, the principle of *ignorantia iuris nocet*. Administrative law takes a particular stance on the application of this principle. In the Supreme Administrative Court's judicature, a jurisdictional approach has been adopted that recognises that the operation of this principle is reduced in administrative procedure. In turn, the study of the case law of provincial administrative courts shows that these courts still have not adopted a uniform jurisdictional pattern in this respect.

Keywords: *ignorantia iuris nocet*, case law, the Constitutional Court, courts, application of the law

„*Ignorantia iuris nocet*” w polskim systemie prawa

Problematyka *ignorantia iuris* jest zagadnieniem tak starym jak samo prawo. Już od czasów rzymskich konieczność stosowania prawa wobec podmiotów, które nie miały o nim odpowiedniej wiedzy, stanowiła prawnie doniosły problem. Również współcześnie nieznanostwo prawa jest istotnym zagadnieniem prawnym. W doktrynie *ignorantia iuris* utożsamiana jest najczęściej z nieznanostwem (czasem nieświadomością) prawa bądź niewiedzą o prawie¹. Wpływ nieznanostwo prawa na jego stosowanie najczęściej wyrażany jest poprzez użycie zasady *ignorantia iuris nocet* (czyli nieznanostwo prawa szkodzi)². Zasada ta wywodzi się z porządku prawnego starożytnego Rzymu, kiedy znajomość prawa zaliczano do cnót obywatelskich, a reguła ta stanowiła jeden z podstawowych kanonów praktyki prawniczej³. Także obecnie jej rola jest bardzo istotna. We współczesnym demokratycznym państwie prawnym zasada *ignorantia iuris nocet* jest traktowana jako istotny element bezpieczeństwa prawnego i pewności obrotu prawnego⁴. Uznaje się, że zasada ta stanowi kamień węgielny, na którym oparty jest gmach

¹ Zofia Duniewska, *Ignorantia iuris w prawie administracyjnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1998, s. 104.

² W literaturze można spotkać formuły pokrewne, np. *ignorantia legis non excusat*, *ignorantia iuris neminem excusat*.

³ Z. Duniewska, op. cit., s. 112–113.

⁴ Witold Wołodkiewicz, „Nieznajomość prawa szkodzi (u źródeł zasady *ignorantia iuris nocet*)”, w: Grażyna Bałtruszajtys (red.),

porządku prawnego⁵. Polski system prawa, tak jak inne współczesne systemy prawa, opiera się na tej zasadzie. Jej znaczenie znajduje potwierdzenie zarówno w orzecznictwie sądów, jak i Trybunału Konstytucyjnego.

W niniejszym artykule omówię praktykę trybunalskiego i sądowego stosowania zasady *ignorantia iuris nocet* w Polsce. W tym zakresie przeprowadziłem analizę orzecznictwa⁶ Trybunału Konstytucyjnego (TK lub Trybunał), Sądu Najwyższego (SN), sądów apelacyjnych (SA), Naczelnego Sądu Administracyjnego (NSA) oraz wojewódzkich sądów administracyjnych (WSA). Opierając się na jej wynikach, przedstawię stanowisko TK w kwestii roli, jaką odgrywa w polskim systemie prawa zasada *ignorantia iuris nocet*, oraz sposób jej wykorzystania w orzecznictwie Trybunału. Jednocześnie omówię sądowy sposób stosowania tej zasady, tj. jej wpływ na procesy decyzyjne stosowania prawa wskazanych wyżej sądów. Przeanalizuję również wypowiedzi badanych sądów na temat faktycznej roli i znaczenia zasady *ignorantia iuris nocet* w Polsce.

„Ignorantia iuris nocet” w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego

Podstawowym zadaniem Trybunału Konstytucyjnego w polskim porządku prawnym jest orzekanie w sprawach konstytucyjności i legalności aktów normatywnych⁷. Przedmiotem badania Trybunału nie są więc akty stosowania prawa, lecz akty normatywne, na podstawie których rozstrzygnięcia te zostały wydane. Należy podkreślić, że chociaż TK ze względu na swoje szczególne kompetencje nie jest władny kontrolować aktów stosowania prawa, to na przestrzeni ponad

Prawo wczoraj i dziś: studia dedykowane profesor Katarzynie Sójce-Zielińskiej, Liber, Warszawa 2000, s. 398.

⁵ Jerzy Kowalski, Wojciech Lamentowicz, Piotr Winczorek, *Teoria państwa i prawa*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986, s. 290.

⁶ Korzystałem z orzeczeń dostępnych w Systemie Informacji Prawniczej Legalis, <https://sip.legalis.pl/index.seam>, stan na dzień 20.12.2017 r.

⁷ Bogumił Naleziński, „Organy władzy sądowniczej”, w: Paweł Sarnecki (red.), *Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej*, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 412.

trzydziestu lat swojej działalności orzeczniczej wielokrotnie zabierał głos na temat faktycznej roli i wpływu na stosowanie prawa zasady *ignorantia iuris nocet*. W celu bliższego poznania stanowiska Trybunału w tym zakresie dokonałem analizy jego orzecznictwa. Zakres czasowy badania obejmował orzeczenia zapadłe w okresie od 1986 do końca 2017 r. W badanym okresie Trybunał wydał piętnaście orzeczeń, w których została powołana zasada *ignorantia iuris nocet* (bądź zasady jej pokrewne).

Analiza orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego wskazuje, że w swoich orzeczeniach wielokrotnie podkreślał on szczególną rolę zasady *ignorantia iuris nocet* dla polskiego systemu prawnego. Zdaniem Trybunału jej podważenie, a więc przyjęcie, że nieznanomość prawa może tłumaczyć określone działania bądź zaniechania, prowadziłoby do negacji spójności i pewności prawa oraz do nieprzewidywalnych skutków w praktyce orzeczniczej⁸. W wyroku z 29 maja 2012 r. TK wyraził wręcz przekonanie, że polski system prawa, tak jak inne współczesne systemy prawa, opiera się na zasadzie *ignorantia iuris nocet*. Szczególnym przypadkiem tej zasady jest zasada *ignorantia iuris neminem excusat*. Zasady te przyjmuje się z konieczności socjotechnicznej, ponieważ uważa się, że bez nich systemy prawa nie byłyby w stanie pełnić swoich funkcji. Zdaniem Trybunału nie jest współcześnie możliwe, aby wymagać od kogokolwiek znajomości wszystkich norm prawnych, z których zbudowany jest system prawa, ze względu na to, że systemy te są bardzo rozbudowane. Niemniej jednak ten, kto nie zna prawa, znajduje się w gorszej sytuacji niż ten, kto je zna, ponieważ ponosi negatywne konsekwencje swojej niewiedzy. Aby uniknąć negatywnych konsekwencji nieznanomości prawa, podmioty prawa muszą dolożyć należytych starań, by poznać obowiązujące normy prawne do nich adresowane. Jednocześnie zasadzie *ignorantia iuris nocet* towarzyszy wymaganie, by prawodawca zapewnił możliwość poznania prawa wszystkim zainteresowanym, przez co rozumie się nie tylko

⁸ Wyrok TK z 24 listopada 2009 r., SK 36/07, Legalis nr 178166; vide także postanowienie TK z 17 lutego 2015 r., Ts 140/14, Legalis nr 1367610, wyrok TK z 4 czerwca 2013 r., P 43/11, Legalis nr 672241 i wyrok TK z 12 listopada 2001 r., P 2/01, Legalis nr 52228.

urzędowe ogłoszenie prawa, ale również zapewnienie dostępu do jego treści⁹.

W uchwale z 7 marca 1995 r. Trybunał Konstytucyjny wskazał, iż funkcjonowanie prawa, zwłaszcza w demokratycznym państwie prawnym, opiera się na założeniu, że wszyscy adresaci obowiązującej normy prawnej – a więc zarówno podmioty obowiązane do jej przestrzegania, jak i organy powołane do jej stosowania – znają jej właściwą treść (tzw. fikcja powszechnej znajomości prawa). Jednocześnie podkreślił, że nikt nie może uchylić się od ujemnych skutków naruszenia tej normy na tej podstawie, iż normy tej nie znał lub rozumiał ją opacznie (*ignorantia iuris nocet*)¹⁰.

Warto zauważyć, że podkreślając szczególną rolę zasady *ignorantia iuris nocet*, Trybunał Konstytucyjny ma jednocześnie świadomość pewnych ograniczeń w jej obowiązywaniu. W wyroku z 12 września 2005 r. wydanym w sprawie z zakresu prawa podatkowego Trybunał stwierdził, że stopień skomplikowania tego prawa, dostrzegany i odczuwany powszechnie, także w orzecznictwie sądowym, nie uzasadnia na polu odpowiedzialności karnej rygorystycznego stosowania zasady *ignorantia iuris nocet*. Zdaniem TK zasada ta we współczesnej dobie nie ma bowiem waloru absolutnego i wiąże o tyle tylko, o ile sam ustawodawca spełnia pewne standardowe wymagania, np. co do publikacji przepisów, ich opracowania z uwzględnieniem horyzontu percepcyjnego domniemanych, przeciętnych adresatów, właściwego *vacatio legis*. Prawo nie powinno bowiem stawać się pułapką zastawioną przez legislatora poszukującego legitymizacji dla wszystkich swych poczynań w formalnym odwołaniu się do zasady *ignorantia iuris nocet*. W opinii Trybunału Konstytucyjnego, gdyby tak miało się zdarzyć, to takie działanie ustawodawcy mogłoby być uznane za naruszające zasadę rzetelnej legislacji (art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹¹)¹².

⁹ Wyrok TK z 29 maja 2012 r., SK 17/09, Legalis nr 478578.

¹⁰ Uchwała TK z 7 marca 1995 r., W 9/94, Legalis nr 10242; vide też postanowienie TK z 21 kwietnia 2009 r., Ts 167/08, Legalis nr 308927.

¹¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.), dalej: Konstytucja RP.

¹² Wyrok TK z 12 września 2005 r., SK 13/05, Legalis nr 70319.

Analiza orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego pozwala zauważyć, że przyjął on linię orzeczniczą, w myśl której uznaje za nieskuteczne wszelkie próby powiązania naruszenia przez kwestionowany przepis konstytucyjnych wolności i praw jednostki z faktyczną niezajomością prawa przez skarżących¹³. W swoich orzeczeniach Trybunał wyraża przekonanie, że gdy akt prawny został prawidłowo ogłoszony, można domniemywać, iż jego treść jest powszechnie znana¹⁴. Jednocześnie stoi na stanowisku, że nikt nie może wywodzić z niezajomości prawa korzystnych dla siebie skutków prawnych¹⁵. W praktyce oznacza to, że TK w Polsce konsekwentnie uznaje i stosuje, w zakresie swoich kompetencji, zasadę *ignorantia iuris nocet*¹⁶.

„Ignorantia iuris nocet” w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych

W celu bliższego poznania specyfiki sądowego stosowania zasady *ignorantia iuris nocet* w Polsce dokonałem analizy orzecznictwa wybranych sądów w tym zakresie. Swoje badania ograniczyłem do sądów wyższych instancji, tj. do Sądu Najwyższego i do sądów apelacyjnych, bowiem w ich orzeczeniach łatwiej uchwycić pewne reguły i prawidłowości w stosowaniu analizowanej zasady. Jednocześnie ich miejsce w systemie sądownictwa, w szczególności Sądu Najwyższego jako naczelnego organu władzy sądowniczej w Polsce, powoduje, że wypowiedzi tych sądów na temat roli zasady *ignorantia iuris nocet* mają szczególną wagę i znaczenie nie tylko teoretyczne, ale i praktyczne.

¹³ Vide np. wyrok TK z 11 października 2012 r., SK 18/10, Legalis nr 537429.

¹⁴ Postanowienie TK z 17 lutego 2015 r., Ts 140/14, Legalis nr 1367610.

¹⁵ Postanowienie TK z 5 października 2009 r., Ts 198/08, Legalis nr 307733; postanowienie TK z 19 lutego 2013 r., Ts 8/12, Legalis nr 1350262; postanowienie TK z 10 czerwca 2003 r., Ts 25/03, Legalis nr 58787; postanowienie TK z 1 lutego 2012 r., Ts 172/11, Legalis nr 1352172; postanowienie TK z 15 października 2014 r., Ts 113/14, Legalis nr 1341764; wyrok TK z 11 października 2012 r., SK 18/10, Legalis nr 537429.

¹⁶ Vide wyrok TK z 12 listopada 2001 r., P 2/01, Legalis nr 52228.

Przegląd dostępnych judykatów przeprowadziłem pod kątem występowania w nich formuły *ignorantia iuris nocet* (a także formuł pokrewnych). W orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz sądów apelacyjnych udało mi się odnaleźć po czterdzieści orzeczeń, w treści których powoływano się na badaną zasadę. Następnie wszystkie te orzeczenia poddałem bliższej analizie.

Fundamentalne znaczenie w ustaleniu specyfiki sądowego stosowania zasady *ignorantia iuris nocet* w Polsce ma orzecznictwo Sądu Najwyższego. Jego przegląd pozwala poznać poglądy tego Sądu na temat możliwości stosowania prawa wobec podmiotów, które nie miały o nim odpowiedniej wiedzy oraz ustalić, jaki wpływ wywiera zasada *ignorantia iuris nocet* na stosowanie prawa. Na wstępie warto zauważyć, że problematyka ta była przedmiotem rozważań SN już w okresie międzywojennym. W uchwale z 21 kwietnia 1934 r. Sąd ten zwrócił uwagę, iż ustawodawcy obawiają się, że zerwanie w prawie karnym z zasadą *ignorantia iuris semper nocet* mogłoby narazić porządek prawny na wielkie niebezpieczeństwo i zachwiać wymiarem sprawiedliwości. Zdaniem SN jest to szczególnie niebezpieczne w sytuacji, gdy na całym świecie wydaje się setki ustaw zabraniających czynów dotychczas niezakazanych i w pojęciu ogółu w tym nowym charakterze niedostatecznie uświadamianych. Prawie każdy obywatel pociągnięty do odpowiedzialności za naruszenie takiej ustawy mógłby tłumaczyć się, że o niej nie wiedział, a skutkiem tego mogłoby być, iż owe ustawy nie osiągnęłyby celu. Ze względu zatem na politykę kryminalną i celowość ustawodawcy musieli szukać wyjścia kompromisowego. Według Sądu Najwyższego takim właśnie kompromisowym wyjściem był art. 20 § 2 Kodeksu karnego z 1932 r.¹⁷ Przepis ten utrzymywał w całej pełni zasadę *ignorantia iuris semper nocet*. Nikt zatem nie mógł tłumaczyć się nieznajomością prawa, chociażby udowodnił, że nie znał stosownej regulacji. Ostrze jednak tak bezwzględnej zasady omawiany przepis znacznie stępił, dając sądowi możliwość, w przypadkach usprawiedliwionej nieświadomości bezprawności czynu, stosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a więc sprowadzić karę do minimum

¹⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 60, poz. 571 ze zm.).

lub ją zawiesić¹⁸. Uwagi te, zwłaszcza dotyczące roli zasady *ignorantia iuris nocet* i możliwych konsekwencji odejścia od tej zasady, pomimo upływu czasu są nadal aktualne.

Również we współczesnym orzecznictwie Sądu Najwyższego można odnaleźć ciekawe wypowiedzi na temat *ignorantia iuris* i jej wpływu na stosowanie prawa. W postanowieniu z 25 stycznia 2006 r. Sąd ten podkreślił, że nowoczesne systemy prawne korzystają tradycyjnie z maksymy *ignorantia iuris nocet* zaczerpniętej z rzymskiego dziedzictwa prawnego. Maksymę tę wykorzystuje także orzecznictwo sądowe. Według Sądu Najwyższego zgodnie z tą zasadą nie można się tłumaczyć nieznanomością prawa należycie ogłoszonego, bowiem przyjmuje się, że każdy zainteresowany treścią adresowanych do niego norm prawnych ma możliwość zapoznania się z obowiązującymi aktami prawnymi. Przyjęcie fikcji powszechnej znajomości przepisów prawnych zamieszczonych w należycie ogłoszonych i obowiązujących aktach prawnych jest konieczne ze względu na pewność i bezpieczeństwo obrotu prawnego¹⁹. Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w postanowieniu z 11 lutego 2010 r., uznając, iż względy bezpieczeństwa i pewności obrotu prawnego wymagają przyjęcia, że prawidłowe ogłoszenie aktu prawnego we właściwym organie promulgacyjnym tworzy fikcję powszechnej znajomości jego treści. Zdaniem Sądu oznacza to, że zgodnie z rzymską paremią *ignorantia iuris nocet* adresat normy prawnej nie może zasłaniać się nieznanomością prawidłowo ogłoszonego aktu prawnego²⁰.

W wyroku z 23 maja 2013 r. Sąd Najwyższy, precyzując rolę zasady *ignorantia iuris nocet*, stwierdził, że bez niej nie można wyobrazić sobie funkcjonowania żadnego systemu prawnego. Jednocześnie wyraził przekonanie, iż jest to zasada prawna, a nie reguła prawa. Odwołując się do teorii prawa, zwrócił uwagę, że o ile w odniesieniu do reguł prawa można jednoznacznie mówić o tym, iż są one przestrzegane

¹⁸ Uchwała Składu Siedmiu Sędziów SN – Izba Karna z 21 kwietnia 1934 r., 3 K 712/33, Legalis nr 47540.

¹⁹ Postanowienie SN – Izba Cywilna z 25 stycznia 2006 r., I CK 233/05, Legalis nr 73730, vide także postanowienie SN – Izba Cywilna z 6 września 2012 r., I CSK 19/12, Legalis nr 544701.

²⁰ Postanowienie SN – Izba Cywilna z 11 lutego 2010 r., I CSK 322/09, Legalis nr 350633.

albo nie, o tyle w odniesieniu do zasad prawa można mówić o ich „optymalizacyjnym” charakterze. Zdaniem SN oznacza to, że zasada prawna może być przestrzegana w różnym stopniu, w szczególności nie może legitymizować rozstrzygnięć ewidentnie bezprawnych²¹.

Analiza orzecznictwa Sądu Najwyższego pozwala zauważyć, że w sprawach, w których pojawia się zagadnienie nieznanomości prawa, Sąd ten w procesach decyzyjnych stosowania prawa konsekwentnie stosuje zasadę *ignorantia iuris nocet*²². Jednocześnie warto podkreślić, że w niektórych orzeczeniach SN, opierając decyzję stosowania prawa na zasadzie *ignorantia iuris nocet*, nie powołuje się na nią wprost. Przykładem może być tu postanowienie z 25 lutego 1998 r., w którym Sąd stwierdził bez wyraźnego odwołania się do omawianej zasady, że nieznanomość przepisów postępowania nie może być uznana za niezawinioną przyczynę uchybienia dokonania czynności procesowej w terminie²³.

Z przeglądu orzecznictwa Sądu Najwyższego wynika również wniosek, że zasada ta nie obowiązuje w sposób bezwzględny. W swoich orzeczeniach SN wskazuje na pewne ograniczenia w jej stosowaniu. W wyroku z 7 listopada 2007 r. zwraca uwagę, że w postępowaniu cywilnym działanie zasady *ignorantia iuris nocet* może łagodzić przewidziany w przepisach art. 5 i 212 k.p.c.²⁴ obowiązek udzielenia niezbędnych pouczeń²⁵. W innym orzeczeniu Sąd stwierdza,

²¹ Wyrok SN – Izba Cywilna z 23 maja 2013 r., IV CSK 727/12, Legalis nr 667056.

²² Postanowienie SN – Izba Cywilna z 5 grudnia 2007 r., I CSK 300/07, Legalis nr 107410; postanowienie SN – Izba Cywilna z 11 lutego 2010 r., I CSK 322/09, Legalis nr 350633; wyrok SN – Izba Karna z 5 października 2000 r., II KKN 31/00, Legalis nr 49460; postanowienie SN – Izba Cywilna z 4 września 2014 r., II CSK 659/13, Legalis nr 1092044; postanowienie SN – Izba Karna z 19 maja 2009 r., V KZ 30/09, Legalis nr 265890.

²³ Postanowienie SN – Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 25 lutego 1998 r., II UKN 519/97, Legalis nr 42877.

²⁴ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 1822 ze zm.), dalej: k.p.c.

²⁵ Wyrok SN – Izba Cywilna z 7 listopada 2007 r., II CSK 286/07, Legalis nr 165706; vide także: postanowienie SN – Izba Cywilna z 22 sierpnia 2000 r., III CKN 873/00, Legalis nr 278536; wyrok SN – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z 23 stycznia 2012 r., II PK 97/11, Legalis nr 478599; postanowienie

że nie ulega wątpliwości, iż procesowa zasada informacji wyrażona w art. 16 k.p.k.²⁶ (która nakłada *stricte* określone obowiązki o charakterze informacyjnym na organy prowadzące postępowanie we wszystkich jego stadiach) przełamuje na gruncie prawa karnego procesowego ogólną zasadę *ignorantia iuris nocet*²⁷. W omawianym zakresie warto zwrócić uwagę na wyrok SN z 24 stycznia 1974 r., w którym Sąd stwierdził, że można uchylić się od skutków prawnych oświadczenia woli nie tylko wtedy, gdy błąd dotyczy okoliczności faktycznej, lecz także gdy dotyczy okoliczności prawnej, jeżeli błąd jest istotny i odnosi się do treści oświadczenia woli. Zadaniem Sądu Najwyższego hipoteza art. 84 Kodeksu cywilnego²⁸ ogranicza zatem stosowanie zasady *ignorantia iuris nocet*²⁹.

Dążąc do poznania specyfiki sądowego stosowania zasady *ignorantia iuris nocet* w szerszej perspektywie, dokonałem również analizy orzecznictwa sądów apelacyjnych. Jej wyniki pozwalają zauważyć, że sądy apelacyjne w swoich procesach decyzyjnych stosowania prawa powszechnie uznają i stosują zasadę *ignorantia iuris nocet*³⁰. Przywołaj-

SN – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z 2 grudnia 2011 r., II UK 189/11, Legalis nr 471045; wyrok SN – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z 2 października 2012 r., II UK 54/12, Legalis nr 613003; wyrok SN – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z 13 lutego 2013 r., I UK 494/12, Legalis nr 720057; postanowienie SN – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z 24 listopada 2010 r., I PK 172/10, Legalis nr 407788.

²⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 1749 ze zm.), dalej: k.p.k.

²⁷ Postanowienie SN – Izba Karne z 25 listopada 2015 r., II KK 176/15, Legalis nr 1378820; vide także postanowienie SN – Izba Karne z 21 października 2004 r., II KZ 46/04, Legalis nr 66110.

²⁸ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r., poz. 459 ze zm.).

²⁹ Wyrok SN – Izba Cywilna z 24 stycznia 1974 r., II CR 761/73, Legalis nr 17705; vide także: uchwała SN – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z 24 września 2004 r., II PZP 8/04, Legalis nr 64989; wyrok SN – Izba Cywilna z 8 marca 2012 r., III CSK 221/11, Legalis nr 524823.

³⁰ Vide np.: wyrok SA w Łodzi z 30 października 2013 r., I ACa 586/13, Legalis nr 747137; wyrok SA w Białymstoku z 23 kwietnia 2013 r., III AUa 1067/12, Legalis nr 998959; wyrok SA w Białymstoku z 9 lipca 2013 r., III AUa 98/13, Legalis nr 998842; wyrok SA

my dla przykładu wyrok SA we Wrocławiu z 17 sierpnia 2012 r., w którym Sąd podkreślił, że każdy ma możliwość zapoznania się z treścią obowiązującego prawa, a jedną z podstawowych zasad prawa jest formuła *ignorantia iuris nocet*. Jego zdaniem w praktyce oznacza to, że nie można tłumaczyć się nieznajomością prawa³¹. W swoich orzeczeniach sądy apelacyjne wskazują, iż wywodząca się z prawa rzymskiego zasada *ignorantia iuris nocet* znana jest od ponad dwóch tysięcy lat i w rozpatrywanych przez nie sprawach znajduje swoje pełne urzeczywistnienie³². Jednocześnie warto zauważyć, że brak kodyfikacji tej zasady nie ma wpływu na jej obowiązywanie i stosowanie przez sądy apelacyjne. Przykładowo, SA w Szczecinie, stwierdzając w jednym ze swoich orzeczeń, że nieznajomość prawa szkodzi i opierając na tym swoją decyzję stosowania prawa, wyraźnie wskazał jako jej podstawę, „obowiązującą i nieskodyfikowaną zasadę *ignorantia iuris nocet*”³³.

Z analizy orzecznictwa sądów apelacyjnych wynika jednocześnie wniosek, że zasada *ignorantia iuris nocet* nie ma charakteru bezwzględnego i podlega pewnym ograniczeniom. W opinii sądów jej stosowanie jest uzależnione od spełnienia pewnych dodatkowych warunków. Na przykład SA w Łodzi w wyroku z 17 stycznia 2013 r. uznał, że zasada ta w zakresie posiadania przez pracowników wiedzy na temat przepisów i zasad BHP nie znajdzie do nich

w Gdańsku z 21 sierpnia 2014 r., II AKa 238/14, Legalis nr 1093083; wyrok SA w Szczecinie z 6 listopada 2014 r., III AUa 174/14, Legalis nr 1217190; wyrok SA we Wrocławiu z 27 marca 2014 r., II AKa 65/14, Legalis nr 993791; wyrok SA w Warszawie z 16 października 2015 r., I ACa 148/15, Legalis nr 1398327; wyrok SA w Szczecinie z 16 lutego 2017 r., III AUa 159/16, Legalis nr 1591964; wyrok SA w Gdańsku z 8 czerwca 2016 r., III AUa 148/16, Legalis nr 1504884; wyrok SA w Szczecinie z 8 września 2016 r., III AUa 1058/15, Legalis nr 1509009; wyrok SA w Gdańsku z 27 października 2016 r., III AUa 865/16, Legalis nr 1576524, wyrok SA w Katowicach z 29 stycznia 2015 r., II AKa 473/14, Legalis nr 1206574.

³¹ Wyrok SA we Wrocławiu z 17 sierpnia 2012 r., III AUa 383/12, Legalis nr 776725.

³² Wyrok SA w Gdańsku z 30 sierpnia 2012 r., II AKa 261/12, Legalis nr 748833; wyrok SA we Wrocławiu z 10 grudnia 2014 r., III AKa 372/14, Legalis nr 1186106.

³³ Wyrok SA w Szczecinie z 17 września 2014 r., III ACa 371/14, Legalis nr 1241440.

zastosowania, jeśli pracodawca nie przekáže im stosownej wiedzy w tym zakresie³⁴.

„Ignorantia iuris nocet” w orzecznictwie sądów administracyjnych

Prawo administracyjne podchodzi do problematyki niezajomości prawa i stosowania zasady *ignorantia iuris nocet* w sposób szczególny. Obszerność prawa administracyjnego i skomplikowanie występujących w nim regulacji zaowocowały umieszczeniem w Kodeksie postępowania administracyjnego³⁵ przepisu art. 9. Określona w nim zasada informowania stron i innych uczestników postępowania przez organ administracji publicznej w istotny sposób wpływa na funkcjonowanie zasady *ignorantia iuris nocet* w postępowaniu administracyjnym. Co ciekawe, skutki tego przepisu dla stosowania badanej zasady nie są w literaturze jednoznacznie określone. Zdaniem wielu autorów przepis ten w ogóle wyłącza jakąkolwiek możliwość stosowania tej zasady w ramach postępowania administracyjnego³⁶. Niektórzy wręcz uważają, że omawiana regulacja stanowi odwrotność (przeciwnieństwo) paremii, według której niezajomość prawa szkodzi³⁷. Według innych autorów zastosowanie tej

³⁴ Wyrok SA w Łodzi z 17 stycznia 2013 r., I ACa 1015/12, Legalis nr 734333.

³⁵ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 23 ze zm.), dalej k.p.a.

³⁶ Z. Duniewska, op. cit., s. 102; Zbigniew Janowicz, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 33; Karolina Wojciechowska, „Komentarz do art. 9 k.p.a.”, w: Marek Wierzbowski, Aleksandra Wiktorowska (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 69; Robert Kędziora, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 116; Hanna Knysiak-Molczyk, „Komentarz do art. 9 k.p.a.”, w: Hanna Knysiak-Molczyk (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 80.

³⁷ Zygmunt Niewiadomski, „Komentarz do art. 9 k.p.a.”, w: Artur Mudrecki (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz dla praktyków*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2008, s. 40; K. Wojciechowska, „Komentarz do art. 9 k.p.a.”, w: Roman Hauser, Marek Wierzbowski (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 54.

zasady w kontekście art. 9 k.p.a. podlega daleko idącemu ograniczeniu³⁸. Można spotkać się również ze stanowiskiem, że przepis ten w stosunku do stron w ogóle uchyla zasadę *ignorantia iuris nocet*, w stosunku zaś do uczestników postępowania zasadę tę ogranicza³⁹.

Biorąc pod uwagę powyższe wątpliwości, uznałem, że poznanie specyfiki sądowego stosowania zasady *ignorantia iuris nocet* nie byłoby pełne bez analizy orzeczeń sądów administracyjnych, tj. Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych, zapadłych w ramach zewnętrznej sądowej kontroli administracji.

Analizę przeprowadziłem, podobnie jak w przypadku Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych, pod kątem występowania w tych orzeczeniach formuły *ignorantia iuris nocet* (oraz formuł pokrewnych). W orzecznictwie NSA udało mi się odnaleźć 125 orzeczeń, w orzecznictwie zaś wojewódzkich sądów administracyjnych 325 orzeczeń, w treści których sądy te wypowiedziały się na temat analizowanej zasady. Wszystkie te orzeczenia poddałem bliższemu badaniu. Okazało się, że w wielu z nich zasada *ignorantia iuris nocet* została powołana tylko raz i problematyka ta nie podlegała już dalszemu rozwinięciu. Niektóre orzeczenia okazały się jednak bardzo interesujące z punktu widzenia realizacji celów niniejszego artykułu.

Przegląd orzecznictwa NSA pozwala przede wszystkim zauważyć, iż Sąd ten wielokrotnie zwracał uwagę na istotną rolę i znaczenie zasady *ignorantia iuris nocet*. W wyroku z 15 marca 2016 r. stwierdził, że zasada ta jest wręcz fundamentem polskiego i europejskiego systemu prawnego. W ocenie Sądu oznacza ona, że nikt nie może szukać usprawiedliwienia w nieznajomości prawa⁴⁰. Jednocześnie

³⁸ Piotr Przybysz, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2012, s. 64.

³⁹ Andrzej Wróbel, Małgorzata Jaśkowska, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz Lex*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 166; Krzysztof Choraży, Wojciech Taras, Andrzej Wróbel, *Postępowanie administracyjne i postępowanie egzekucyjne w administracji*, Zakamycze, Kraków 2002, s. 32.

⁴⁰ Wyrok NSA z 15 marca 2016 r., I GSK 839/14, Legalis nr 1510746; vide też wyrok NSA z 4 kwietnia 2017 r., I GSK 614/15, Legalis nr 1599398.

w swoich licznych wyrokach NSA podkreśla, że zasada ta jest ugruntowana w europejskiej kulturze prawnej i wyraża założenie, iż każdy obywatel powinien znać adresowane do niego normy prawne⁴¹. NSA zwraca ponadto uwagę na rzymską genezę tej zasady i wpływ prawidłowego ogłoszenia prawa na jej funkcjonowanie. W wyroku z 15 listopada 2006 r. Sąd ten stwierdził, że zgodnie z powszechnie przyjętą we współczesnych systemach prawnych rzymską zasadą *ignorantia iuris nocet* nie można się zasłaniać nieznaną prawu po jego prawidłowym ogłoszeniu⁴².

Wyniki analizy orzecznictwa NSA pozwalają zauważyć, że w wielu sprawach, w których pojawia się zagadnienie nieznaności prawa, Sąd ten w procesach decyzyjnych wykorzystuje zasadę *ignorantia iuris nocet*, opierając na niej konkretne decyzje stosowania prawa⁴³. Jednocześnie warto zwrócić uwagę, że w swoim orzecznictwie NSA powołuje się nie tylko na zasadę *ignorantia iuris nocet*, ale niekiedy również na zasady jej pokrewne. Na przykład w wyroku z 11 lutego 2014 r. Sąd ten, wskazując, że zasada *ignorantia iuris nocet* jest ugruntowana w europejskiej kulturze prawnej, jednocześnie zwraca uwagę, iż podobnie zakłada inna paremia łacińska – *ignorantia iuris non excusat*, która oznacza, że nikt nie może szukać usprawiedliwienia w nieznaności prawa⁴⁴. W innym orzeczeniu NSA podkreślił, że jednym z elementów państwa prawnego (art. 2 Konstytucji RP) jest przyjęcie założenia, iż przepisy prawa są jednostkom powszechnie znane. Wyraża to łacińska paremia *ignorantia legis non excusat*. Zdaniem Sądu przy innym zało-

⁴¹ Wyrok NSA z 27 września 2011 r., I GSK 836/10, Legalis nr 820020; wyrok NSA z 15 czerwca 2012 r., I GSK 892/11, Legalis nr 512120; wyrok NSA z 21 marca 2013 r., I GSK 1789/11, Legalis nr 645796.

⁴² Wyrok NSA z 15 listopada 2005 r., II OSK 1370/05, Legalis nr 246339.

⁴³ Wyrok NSA z 28 kwietnia 2006 r., II OSK 492/06, Legalis nr 616052; wyrok NSA z 25 czerwca 2015 r., I OSK 2489/13, Legalis nr 1331876; postanowienie NSA z 20 grudnia 2012 r., II FZ 1040/12, Legalis nr 594449; postanowienie NSA z 27 października 2016 r., I GZ 462/16, Legalis nr 1557063; postanowienie NSA z 4 sierpnia 2015 r., I OSK 1956/15, Legalis nr 1333397.

⁴⁴ Wyrok NSA z 11 lutego 2014 r., II OSK 2188/12, Legalis nr 848057; vide też wyrok NSA z 3 października 2014 r., I OSK 2389/14, Legalis nr 1328410.

zeniu prawo nie mogłoby osiągać swoich celów i nie byłoby skuteczne⁴⁵. Z kolei w wyroku z 30 lipca 2015 r. NSA, uznając w procesie decyzyjnym stosowania prawa, że nie można zasłaniać się nieznaną przepisów prawnych, wskazuje jako podstawę tego stanowiska zasadę *ignorantia legis excusat neminem*⁴⁶.

Bardzo ciekawe wnioski, zwłaszcza w kontekście toczącej się w literaturze dyskusji, przynosi analiza orzecznictwa NSA w zakresie ustalenia wpływu przepisu art. 9 k.p.a. na stosowanie zasady *ignorantia iuris nocet*. W wyroku z 29 stycznia 2008 r. Sąd wyraził przekonanie, że na gruncie prawa administracyjnego nie można przyjmować fikcji powszechności prawa, a tym samym bezwzględnie stosować zasady *ignorantia iuris nocet*⁴⁷. Jednocześnie w swoich wyrokach NSA podkreśla, że bezzasadne jest twierdzenie, iż norma prawna zawarta w art. 9 k.p.a. wyłącza całkowicie analizowaną zasadę⁴⁸. Zdaniem Sądu przepis ten nie nakłada na organy administracji obowiązku udzielania porad prawnych czy też doradztwa⁴⁹. W wyroku z 13 stycznia 2012 r. NSA uznał, że przepis art. 9 k.p.a. dokonuje wyłomu w fundamentalnej zasadzie stanowiącej, że *ignorantia iuris nocet*⁵⁰. Z kolei w wyroku z 2 grudnia 2007 r. zwrócił uwagę, iż w obecnym stanie świadomości prawnej i możliwości uzyskania fachowej pomocy prawnej powoływanie się na nieznaną prawa nie może odnieść skutku. Co istotne, w orzeczeniu tym Sąd wyraził przekonanie, że w postępowaniu administracyjnym regulacja *ignorantia iuris nocet* jest złagodzona⁵¹. Zaprezentowane

⁴⁵ Postanowienie NSA z 23 stycznia 2014 r., I OSK 107/14, Legalis nr 799860.

⁴⁶ Wyrok NSA z 30 lipca 2015 r., II GSK 1475/14, Legalis nr 1581722.

⁴⁷ Wyrok NSA z 29 stycznia 2008 r., II OSK 211/07, Legalis nr 111498.

⁴⁸ Wyrok NSA z 6 grudnia 2007 r., I OSK 284/07, Legalis nr 649329; wyrok NSA z 25 lutego 2014 r., II OSK 2291/12, Legalis nr 787985.

⁴⁹ Wyrok NSA z 8 stycznia 2014 r., II GSK 1507/12, Legalis nr 909970.

⁵⁰ Wyrok NSA z 13 stycznia 2012 r., I OSK 1231/11, Legalis nr 507257.

⁵¹ Wyrok NSA z 2 grudnia 2014 r., I OSK 2085/13, Legalis nr 1329483; vide też wyrok NSA z 4 sierpnia 2016 r., I OSK 2598/14, Legalis nr 1511906.

wypowiedzi NSA na temat wpływu przepisu art. 9 k.p.a. na stosowanie zasady *ignorantia iuris nocet* wskazują, iż Sąd ten stoi na stanowisku, że zasada ta w postępowaniu administracyjnym nie jest całkowicie uchylona, ale jedynie ulega ograniczeniu. Warto wszakże zauważyć, że analiza orzecznictwa NSA wskazuje, iż stanowisko Sądu w tym zakresie nie jest jednolite. W swojej działalności NSA wydał również kilka orzeczeń, w których zajął stanowisko bardziej restrykcyjne. W wyroku z 17 stycznia 1990 r. wyraził przekonanie, że w sprawach toczących się według przepisów k.p.a. w znacznym stopniu zastąpiono zasadę wynikającą z paremii *ignorantia iuris nocet* zasadą wyrażoną w art. 9 k.p.a., w szczególności zaś, zdaniem NSA, organy administracji nie mogą w postępowaniach przez siebie prowadzonych powoływać się na paremię *ignorantia iuris nocet* dla uzasadnienia swoich działań i rozstrzygnięć⁵². W nowszym orzeczeniu z 7 marca 2013 r. Sąd stanął na stanowisku, że przepis art. 9 k.p.a. uchyla zasadę *ignorantia iuris nocet* w stosunku do strony postępowania⁵³. Wydaje się, iż wskazane orzeczenia należy traktować jednak jako pewien wyjątek od kształtującej się w judykatach NSA linii orzeczniczej uznającej, że w postępowaniu administracyjnym zasada *ignorantia iuris nocet* nie jest całkowicie wyłączona, ale jedynie złagodzona.

W celu poznania specyfiki sądowego stosowania zasady *ignorantia iuris nocet* dokonałem również analizy orzecznictwa wojewódzkich sądów administracyjnych. Pozwala ona przede wszystkim zauważyć, że sądy te oceniają bardzo wysoko współczesną rolę i znaczenie zasady *ignorantia iuris nocet*. W swoich orzeczeniach zwracają one uwagę, że zasada ta jest przyjęta od stuleci w systemach prawnych wielu państw ze względu na warunek efektywności norm prawnych⁵⁴. W powszechnej opinii tych sądów zasada *ignorantia*

⁵² Wyrok NSA z 17 stycznia 1990 r., I SA 28/89, Legalis nr 36591, vide też wyrok NSA z 5 listopada 2014 r., II OSK 980/13, Legalis nr 1411172.

⁵³ Wyrok NSA z 7 marca 2013 r., II GSK 2185/11, Legalis nr 645753.

⁵⁴ Wyrok WSA w Poznaniu z 14 maja 2009 r., I SA/Po 133/09, Legalis nr 176576; vide także: wyrok WSA w Poznaniu z 15 stycznia 2009 r., I SA/Po 1121/08, Legalis nr 170713, wyrok WSA w Poznaniu z 17 kwietnia 2008 r., I SA/Po 25/08, Legalis nr 260002.

iuris nocet jest jedną z podstawowych zasad prawa, wywodzącą się jeszcze z korzeni prawa rzymskiego. W praktyce wyraża się ona w tym, że nikt nie może podnosić, iż zachował się niezgodnie z normą dlatego, że nie wiedział o jej istnieniu⁵⁵. Niekiedy wskazuje się też, iż zasada *ignorantia iuris nocet* jest jedną z podstawowych zasad stosowania prawa⁵⁶.

Wyniki analizy orzecznictwa wojewódzkich sądów administracyjnych wskazują, że w wielu sprawach, w których pojawia się zagadnienie możliwości stosowania prawa wobec podmiotów, które nie miały o nim odpowiedniej wiedzy, zasada *ignorantia iuris nocet* jest przez te sądy uznawana i wykorzystywana w procesach decyzyjnych stosowania prawa⁵⁷. W niektórych sprawach jej wpływ na ostateczny kształt wiążącej decyzji o charakterze jednostkowym jest wręcz decydujący⁵⁸.

Przegląd orzecznictwa wojewódzkich sądów administracyjnych prowadzi także do ciekawych wniosków w kwestii ustalenia wpływu przepisu art. 9 k.p.a. na stosowanie zasady *ignorantia iuris nocet*. Okazuje się, że w tym zakresie sądy te nie wykształciły jednolitej linii orzeczniczej. Wręcz przeciwnie, ich orzecznictwo jest w tej materii wysoce niekonsekwentne i niespójne. Można w nim wyodrębnić dwa

⁵⁵ Wyrok WSA w Gliwicach z 12 marca 2014 r., III SA/GI 1532/12, Legalis nr 962750, vide też: wyrok WSA w Warszawie z 9 lutego 2010 r., VI SA/Wa 20121/09, Legalis nr 8356128; wyrok WSA w Olsztynie z 21 stycznia 2015 r., I SA/OI 833/14, Legalis nr 1198380; wyrok WSA w Olsztynie z 28 lipca 2016 r., I SA/OI 215/16, Legalis nr 1557755.

⁵⁶ Wyrok WSA w Lublinie z 1 kwietnia 2011 r., I SA/Lu 897/10, Legalis nr 341902; wyrok WSA w Gliwicach z 13 października 2010 r., I SA/GI 568/10, Legalis nr 874469.

⁵⁷ Wyrok WSA w Lublinie z 5 kwietnia 2011 r., III SA/Lu 75/11, Legalis nr 341898; wyrok WSA w Olsztynie z 22 grudnia 2010 r., I SA/OI 738/10, Legalis nr 362966; wyrok WSA w Warszawie z 14 lipca 2005 r., VI SA/Wa 391/05, Legalis nr 1130739; wyrok WSA w Krakowie z 26 maja 2017 r., I SA/Kr 355/17, Legalis nr 1634974; wyrok WSA w Gdańsku z 15 lutego 2011 r., I SA/Gd 1104/10, Legalis nr 379890; wyrok WSA w Bydgoszczy z 25 października 2016 r., II SA/Bd 833/16, Legalis nr 1589253; postanowienie WSA w Gliwicach z 11 lutego 2008 r., II SA/GI 829/07, Legalis nr 931987.

⁵⁸ Postanowienie WSA w Warszawie z 29 czerwca 2015 r., III SA/Wa 3031/14, Legalis nr 1307334; wyrok WSA w Warszawie z 18 czerwca 2004 r., IV SA 162/03, Legalis nr 1125912; postanowienie WSA w Warszawie z 26 lutego 2009 r., VII SA/Wa 1536/08, Legalis nr 566036.

zasadnicze stanowiska. Pierwsze przyjmuje, że w postępowaniu administracyjnym działanie tej zasady jest złagodzone (ograniczone)⁵⁹. Drugie stanowisko zakłada, że w postępowaniu tym zasada *ignorantia iuris nocet* nie obowiązuje⁶⁰, jej działalnie uchyla bowiem przepis art. 9 k.p.a.⁶¹ Analiza orzecznictwa wojewódzkich sądów administracyjnych pozwala również zauważyć, że sądy te, przyjmując w konkretnych sprawach, iż działanie zasady *ignorantia iuris nocet* w postępowaniu administracyjnym jest wyłączone, najczęściej odwołują się do reprezentujących takie stanowisko przedstawicieli doktryny⁶². Natomiast w sprawach, w których uznają, że analizowana zasada jest jedynie złagodzona, odwołują się z kolei do dorobku orzeczniczego NSA⁶³.

Podsumowanie

Analiza orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego, sądów apelacyjnych i sądów administracyjnych prowadzi do wniosku, że zasada *ignorantia iuris nocet* pełni w polskim systemie prawa szczególną rolę. Zarówno Trybunał, jak i badane sądy w swoich orzeczeniach podkreślają,

⁵⁹ Wyrok WSA w Gliwicach z 29 czerwca 2016 r., IV SA/GI 1056/15, Legalis nr 1541385; wyrok WSA w Gliwicach z 12 lutego 2009 r., II SA/GI 930/08, Legalis nr 166693; wyrok WSA w Krakowie z 22 lutego 2012 r., III SA/Kr 573/11, Legalis nr 865991; wyrok WSA w Krakowie z 12 marca 2015 r., I SA/Kr 54/15, Legalis nr 1262085; wyrok WSA w Krakowie z 28 maja 2013 r., III SA/Kr 1612/12, Legalis nr 769784.

⁶⁰ Wyrok WSA w Lublinie z 28 czerwca 2011 r., III SA/Lu 209/11, Legalis nr 366200; wyrok WSA we Wrocławiu z 10 sierpnia 2012 r., IV SA/Wr 855/11, Legalis nr 548841; wyrok WSA w Krakowie z 26 sierpnia 2015 r., II SAB/Kr 93/15, Legalis nr 1340347; wyrok WSA w Poznaniu z 2 kwietnia 2009 r., IV SA/Po 35/09, Legalis nr 171117; wyrok WSA we Wrocławiu z 22 czerwca 2011 r., IV SA/Wr 194/11, Legalis nr 374859.

⁶¹ Wyrok WSA we Wrocławiu z 23 listopada 2007 r., IV SA/Wr 465/07, Legalis nr 283948.

⁶² Wyrok WSA w Bydgoszczy z 21 stycznia 2004 r., SA/Bd 2373/03, Legalis nr 1121374; wyrok WSA w Poznaniu z 18 kwietnia 2007 r., IV SA/Po 364/06, Legalis nr 455529; wyrok WSA w Poznaniu z 26 lipca 2007 r., IV SA/Po 68/07, Legalis nr 434908.

⁶³ Wyrok WSA w Warszawie z 7 lutego 2022 r., V SA/Wa 2196/11, Legalis nr 818219; wyrok WSA w Warszawie z 8 kwietnia 2014 r., VI SA/Wa 2769/13, Legalis nr 1064350.

że polski system prawa, tak jak inne współczesne systemy prawa, opiera się na tej zasadzie, a jej podważenie prowadziłoby do negacji spójności i pewności prawa oraz do nieprzewidywalnych skutków w praktyce orzeczniczej.

Podsumowując wyniki moich badań, dochodzę do wniosku, że pomiędzy trybunalskim a sądowym stosowaniem zasady *ignorantia iuris nocet* nie zachodzą zasadnicze różnice. Zarówno Trybunał, jak i sądy w sprawach, w których pojawia się zagadnienie nieznamomości prawa, powszechnie uznają i stosują w zakresie swoich kompetencji zasadę *ignorantia iuris nocet*. Jednocześnie należy podkreślić, że do stosowania tej zasady w szczególny sposób podchodzi prawo administracyjne. Przegląd orzecznictwa NSA i wojewódzkich sądów administracyjnych wskazuje, że w sprawach, w których znajduje zastosowanie k.p.a., przepis art. 9 tego Kodeksu wywiera istotny wpływ na stosowanie zasady *ignorantia iuris nocet*. W judykatach NSA krystalizuje się linia orzecznicza uznająca, że w postępowaniu administracyjnym działanie tej zasady ulega złagodzeniu. Natomiast przegląd orzecznictwa wojewódzkich sądów administracyjnych prowadzi do wniosku, że w tym zakresie sądy te nadal nie wykształciły jednolitej linii orzeczniczej.

Cechą charakterystyczną trybunalskiego stosowania zasady *ignorantia iuris nocet* jest jego istotny wpływ na praktykę orzeczniczą sądów. Poglądy Trybunału Konstytucyjnego na temat tej zasady są powoływane często w uzasadnieniach orzeczeń sądów w sposób, który wskazuje, że są one brane pod uwagę w procesach decyzyjnych stosowania prawa⁶⁴.

Analiza orzecznictwa pozwala również zauważyć, że zarówno trybunalskie, jak i sądowe stosowanie zasady *ignorantia iuris nocet* nie ma charakteru bezwzględnego i podlega pewnym ograniczeniom. Przede wszystkim we współczesnej dobie zasada ta wiąże o tyle tylko, o ile prawodawca zapewnił możliwość poznania prawa wszystkim zainteresowanym, dokonując nie tylko urzędowego ogłoszenia prawa, ale też zapewniając

⁶⁴ Vide: postanowienie SN – Izba Cywilna z 25 stycznia 2006 r., I CK 233/05, Legalis nr 73730; postanowienie SN z 11 lutego 2010 r., I CSK 322/09, Legalis nr 350633; wyrok WSA w Gliwicach z 13 października 2014 r., I SA/Gl 61/14, Legalis nr 1118146; wyrok WSA w Lublinie z 21 października 2011 r., I SA/Lu 442/11, Legalis nr 408874.

dostęp do jego treści. Jednocześnie na gruncie prawa karnego procesowego działanie zasady *ignorantia iuris nocet* przełamuje procesowa zasada informacji wyrażona w przepisie art. 16 k.p.k., w postępowaniu cywilnym jej działanie może zaś łagodzić przewidziany w przepisach art. 5 i 212 k.p.c. obowiązek udzielenia niezbędnych pouczeń.

Bibliografia

- Choraży Krzysztof, Taras Wojciech, Wróbel Andrzej, *Postępowanie administracyjne i postępowanie egzekucyjne w administracji*, Zakamycze, Kraków 2002.
- Duniewska Zofia, *Ignorantia iuris w prawie administracyjnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1998.
- Janowicz Zbigniew, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Kędziora Robert, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2014.
- Knysiak-Molczyk Hanna, „Komentarz do art. 9 k.p.a.”, w: Hanna Knysiak-Molczyk (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 79–90.
- Kowalski Jerzy, Lamentowicz Wojciech, Winczorek Piotr, *Teoria państwa i prawa*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986.
- Naleziński Bogumił, „Organy władzy sądowniczej”, w: Paweł Sarnecki (red.), *Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej*, C.H. Beck, Warszawa 2014.
- Niewiadomski Zygmunt, „Komentarz do art. 9 k.p.a.”, w: Artur Mudrecki (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz dla praktyków*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2008, s. 39–41.
- Przybysz Piotr, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2012.
- Wojciechowska Karolina, „Komentarz do art. 9 k.p.a.”, w: Roman Hauser, Marek Wierzbowski (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 53–66.
- Wojciechowska Karolina, „Komentarz do art. 9 k.p.a.”, w: Marek Wierzbowski, Aleksandra Wiktorowska (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 69–82.
- Wołodkiewicz Witold, „Nieznajomość prawa szkodzi (u źródeł zasady ignorantia iuris nocet)”, w: Grażyna Bałtruszajtys (red.), *Prawo wczoraj i dziś: studia dedykowane profesor Katarzynie Sójce-Zielińskiej*, Liber, Warszawa 2000.

Wróbel Andrzej, Jaśkowska Małgorzata, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz Lex*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.

Akty normatywne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r., poz. 459 ze zm.).
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 23 ze zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 1822 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 1749 ze zm.).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 60, poz. 571 ze zm.).

Orzecznictwo

- Postanowienie NSA z 20 grudnia 2012 r., II FZ 1040/12, Legalis nr 594449.
- Postanowienie NSA z 23 stycznia 2014 r., I OSK 107/14, Legalis nr 799860.
- Postanowienie NSA z 27 października 2016 r., I GZ 462/16, Legalis nr 1557063.
- Postanowienie NSA z 4 sierpnia 2015 r., I OSK 1956/15, Legalis nr 1333397.
- Postanowienie SN – Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 25 lutego 1998 r., II UKN 519/97, Legalis nr 42877.
- Postanowienie SN – Izba Cywilna z 11 lutego 2010 r., I CSK 322/09, Legalis nr 350633.
- Postanowienie SN – Izba Cywilna z 22 sierpnia 2000 r., III CKN 873/00, Legalis nr 278536.
- Postanowienie SN – Izba Cywilna z 25 stycznia 2006 r., I CK 233/05, Legalis nr 73730.
- Postanowienie SN – Izba Cywilna z 4 września 2014 r., II CSK 659/13, Legalis nr 1092044.
- Postanowienie SN – Izba Cywilna z 5 grudnia 2007 r., I CSK 300/07, Legalis nr 107410.
- Postanowienie SN – Izba Cywilna z 6 września 2012 r., I CSK 19/12, Legalis nr 544701.
- Postanowienie SN – Izba Karna z 19 maja 2009 r., V KZ 30/09, Legalis nr 265890.
- Postanowienie SN – Izba Karna z 21 października 2004 r., II KZ 46/04, Legalis nr 66110.
- Postanowienie SN – Izba Karna z 25 listopada 2015 r., II KK 176/15, Legalis nr 1378820.
- Postanowienie SN – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z 2 grudnia 2011 r., II UK 189/11, Legalis nr 471045.

- Postanowienie SN – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z 24 listopada 2010 r., I PK 172/10, Legalis nr 407788.
- Postanowienie TK z 1 lutego 2012 r., Ts 172/11, Legalis nr 1352172.
- Postanowienie TK z 10 czerwca 2003 r., Ts 25/03, Legalis nr 58787.
- Postanowienie TK z 15 października 2014 r., Ts 113/14, Legalis nr 1341764.
- Postanowienie TK z 17 lutego 2015 r., Ts 140/14, Legalis nr 1367610.
- Postanowienie TK z 19 lutego 2013 r., Ts 8/12, Legalis nr 1350262.
- Postanowienie TK z 21 kwietnia 2009 r., Ts 167/08, Legalis nr 308927.
- Postanowienie TK z 5 października 2009 r., Ts 198/08, Legalis nr 307733.
- Postanowienie WSA w Gliwicach z 11 lutego 2008 r., II SA/GI 829/07, Legalis nr 931987.
- Postanowienie WSA w Warszawie z 29 czerwca 2015 r., III SA/Wa 3031/14, Legalis nr 1307334.
- Postanowienie WSA w Warszawie z 26 lutego 2009 r., VII SA/Wa 1536/08, Legalis nr 566036.
- Uchwała SN – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z 24 września 2004 r., II PZP 8/04, Legalis nr 64989.
- Uchwała Składu Siedmiu Sędziów SN – Izba Karna z 21 kwietnia 1934 r., 3 K 712/33, Legalis nr 47540.
- Uchwała TK z 7 marca 1995 r., W 9/94, Legalis nr nr 10242.
- Wyrok NSA z 11 lutego 2014 r., II OSK 2188/12, Legalis nr 848057.
- Wyrok NSA z 13 stycznia 2012 r., I OSK 1231/11, Legalis nr 507257.
- Wyrok NSA z 15 czerwca 2012 r., I GSK 892/11, Legalis nr 512120.
- Wyrok NSA z 15 listopada 2005 r., II OSK 1370/05, Legalis nr 246339.
- Wyrok NSA z 15 marca 2016 r., I GSK 839/14, Legalis nr 1510746.
- Wyrok NSA z 17 stycznia 1990 r., I SA 28/89, Legalis nr 36591.
- Wyrok NSA z 2 grudnia 2014 r., I OSK 2085/13, Legalis nr 1329483.
- Wyrok NSA z 21 marca 2013 r., I GSK 1789/11, Legalis nr 645796.
- Wyrok NSA z 25 czerwca 2015 r., I OSK 2489/13, Legalis nr 1331876.
- Wyrok NSA z 25 lutego 2014 r., II OSK 2291/12, Legalis nr 787985.
- Wyrok NSA z 27 września 2011 r., I GSK 836/10, Legalis nr 820020.
- Wyrok NSA z 28 kwietnia 2006 r., II OSK 492/06, Legalis nr 616052.
- Wyrok NSA z 29 stycznia 2008 r., II OSK 211/07, Legalis nr 111498.
- Wyrok NSA z 3 października 2014 r., I OSK 2389/14, Legalis nr 1328410.
- Wyrok NSA z 30 lipca 2015 r., II GSK 1475/14, Legalis nr 1581722.
- Wyrok NSA z 4 kwietnia 2017 r., I GSK 614/15, Legalis nr 1599398.
- Wyrok NSA z 4 sierpnia 2016 r., I OSK 2598/14, Legalis nr 1511906.
- Wyrok NSA z 5 listopada 2014 r., II OSK 980/13, Legalis nr 1411172.
- Wyrok NSA z 6 grudnia 2007 r., I OSK 284/07, Legalis nr 649329.
- Wyrok NSA z 7 marca 2013 r., II GSK 2185/11, Legalis nr 645753.
- Wyrok NSA z 8 stycznia 2014 r., II GSK 1507/12, Legalis nr 909970.
- Wyrok SA w Białymstoku z 23 kwietnia 2013 r., III AUa 1067/12, Legalis nr 998959.
- Wyrok SA w Białymstoku z 9 lipca 2013 r., III AUa 98/13, Legalis nr 998842.
- Wyrok SA w Gdańsku z 21 sierpnia 2014 r., II AKa 238/14, Legalis nr 1093083.
- Wyrok SA w Gdańsku z 27 października 2016 r., III AUa 865/16, Legalis nr 1576524.
- Wyrok SA w Gdańsku z 30 sierpnia 2012 r., II AKa 261/12, Legalis nr 748833.

- Wyrok SA w Gdańsku z 8 czerwca 2016 r., III AUa 148/16, Legalis nr 1504884.
- Wyrok SA w Katowicach z 29 stycznia 2015 r., II AKa 473/14, Legalis nr 1206574.
- Wyrok SA w Łodzi z 17 stycznia 2013 r., I ACa 1015/12, Legalis nr 734333.
- Wyrok SA w Łodzi z 30 października 2013 r., I ACa 586/13, Legalis nr 747137.
- Wyrok SA w Szczecinie z 16 lutego 2017 r., III AUa 159/16, Legalis nr 1591964.
- Wyrok SA w Szczecinie z 17 września 2014 r., III ACa 371/14, Legalis nr 1241440.
- Wyrok SA w Szczecinie z 6 listopada 2014 r., III AUa 174/14, Legalis nr 1217190.
- Wyrok SA w Szczecinie z 8 września 2016 r., III AUa 1058/15, Legalis nr 1509009.
- Wyrok SA w Warszawie z 16 października 2015 r., I ACa 148/15, Legalis nr 1398327.
- Wyrok SA we Wrocławiu z 10 grudnia 2014 r., III AKa 372/14, Legalis nr 1186106.
- Wyrok SA we Wrocławiu z 17 sierpnia 2012 r., III AUa 383/12, Legalis nr 776725.
- Wyrok SA we Wrocławiu z 27 marca 2014 r., II AKa 65/14, Legalis nr 993791.
- Wyrok SN – Izba Cywilna z 23 maja 2013 r., IV CSK 727/12, Legalis nr 667056.
- Wyrok SN – Izba Cywilna z 24 stycznia 1974 r., II CR 761/73, Legalis nr 17705.
- Wyrok SN – Izba Cywilna z 7 listopada 2007 r., II CSK 286/07, Legalis nr 165706.
- Wyrok SN – Izba Cywilna z 8 marca 2012 r., III CSK 221/11, Legalis nr 524823.
- Wyrok SN – Izba Karna z 5 października 2000 r., II KKN 31/00, Legalis nr 49460.
- Wyrok SN – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z 23 stycznia 2012 r., II PK 97/11, Legalis nr 478599.
- Wyrok SN – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z 2 października 2012 r., II UK 54/12, Legalis nr 613003.
- Wyrok SN – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z 13 lutego 2013 r., I UK 494/12, Legalis nr 720057.
- Wyrok TK z 11 października 2012 r., SK 18/10, Legalis nr nr 537429.
- Wyrok TK z 12 listopada 2001 r., P 2/01, Legalis nr 52228.
- Wyrok TK z 12 września 2005 r., SK 13/05, Legalis nr nr 70319.
- Wyrok TK z 24 listopada 2009 r., SK 36/07, Legalis nr nr 178166.
- Wyrok TK z 29 maja 2012 r., SK 17/09, Legalis nr nr 478578.
- Wyrok TK z 4 czerwca 2013 r., P 43/11, Legalis nr 672241.
- Wyrok WSA w Warszawie z 9 lutego 2010 r., VI SA/Wa 20121/09, Legalis nr 8356128.
- Wyrok WSA w Białymstoku z 11 maja 2007 r., I SA/Bk 124/07, Legalis nr 112601.
- Wyrok WSA w Bydgoszczy z 25 października 2016 r., II SA/Bd 833/16, Legalis nr 1589253.

- Wyrok WSA w Bydgoszczy z 21 stycznia 2004 r., SA/Bd 2373/03, Legalis nr 1121374.
- Wyrok WSA w Gdańsku z 15 lutego 2011 r., I SA/Gd 1104/10, Legalis nr 379890.
- Wyrok WSA w Gliwicach z 12 marca 2014 r., III SA/Gl 1532/12, Legalis nr 962750.
- Wyrok WSA w Gliwicach z 13 października 2010 r., I SA/Gl 568/10, Legalis nr 874469.
- Wyrok WSA w Gliwicach z 29 czerwca 2016 r., IV SA/Gl 1056/15, Legalis nr 1541385.
- Wyrok WSA w Gliwicach z 12 lutego 2009 r., II SA/Gl 930/08, Legalis nr 166693.
- Wyrok WSA w Gliwicach z 13 października 2014 r., I SA/Gl 61/14, Legalis nr 1118146.
- Wyrok WSA w Krakowie z 26 maja 2017 r., I SA/Kr 355/17, Legalis nr 1634974.
- Wyrok WSA w Krakowie z 22 lutego 2012 r., III SA/Kr 573/11, Legalis nr 865991.
- Wyrok WSA w Krakowie z 12 marca 2015 r., I SA/Kr 54/15, Legalis nr 1262085.
- Wyrok WSA w Krakowie z 28 maja 2013 r., III SA/Kr 1612/12, Legalis nr 769784.
- Wyrok WSA w Krakowie z 26 sierpnia 2015 r., II SAB/Kr 93/15, Legalis nr 1340347.
- Wyrok WSA w Lublinie z 1 kwietnia 2011 r., I SA/Lu 897/10, Legalis nr 341902.
- Wyrok WSA w Lublinie z 5 kwietnia 2011 r., III SA/Lu 75/11, Legalis nr 341898.
- Wyrok WSA w Lublinie z 28 czerwca 2011 r., III SA/Lu 209/11, Legalis nr 366200.
- Wyrok WSA w Lublinie z 21 października 2011 r., I SA/Lu 442/11, Legalis nr 408874.
- Wyrok WSA w Olsztynie z 21 stycznia 2015 r., I SA/Ol 833/14, Legalis nr 1198380.
- Wyrok WSA w Olsztynie z 28 lipca 2016 r., I SA/Ol 215/16, Legalis nr 1557755.
- Wyrok WSA w Olsztynie z 22 grudnia 2010 r., I SA/Ol 738/10, Legalis nr 362966.
- Wyrok WSA w Poznaniu z 14 maja 2009 r., I SA/Po 133/09, Legalis nr 176576.
- Wyrok WSA w Poznaniu z 15 stycznia 2009 r., I SA/Po 1121/08, Legalis nr 170713.
- Wyrok WSA w Poznaniu z 17 kwietnia 2008 r., I SA/Po 25/08, Legalis nr 260002.
- Wyrok WSA w Poznaniu z 2 kwietnia 2009 r., IV SA/Po 35/09, Legalis nr 171117.
- Wyrok WSA w Poznaniu z 18 kwietnia 2007 r., IV SA/Po 364/06, Legalis nr 455529.
- Wyrok WSA w Poznaniu z 26 lipca 2007 r., IV SA/Po 68/07, Legalis nr 434908.

- Wyrok WSA w Warszawie z 14 lipca 2005 r., VI SA/Wa 391/05, Legalis nr 1130739.
- Wyrok WSA w Warszawie z 18 czerwca 2004 r., IV SA 162/03, Legalis nr 1125912.
- Wyrok WSA w Warszawie z 7 lutego 2022 r., V SA/Wa 2196/11, Legalis nr 818219.
- Wyrok WSA w Warszawie z 8 kwietnia 2014 r., VI SA/Wa 2769/13, Legalis nr 1064350.
- Wyrok WSA we Wrocławiu z 10 sierpnia 2012 r., IV SA/Wr 855/11, Legalis nr 548841.
- Wyrok WSA we Wrocławiu z 22 czerwca 2011 r., IV SA/Wr 194/11, Legalis nr 374859.
- Wyrok WSA we Wrocławiu z 23 listopada 2007 r., IV SA/Wr 465/07, Legalis nr 283948.